

Meertaligheid in het onderwijs

BRAINPORT EINDHOVEN

Inhoudsopgave

1. Voorwoord 3

2. Internationalisering van de Brainportregio 4

3. Culturele diversiteit 5

4. Onderdompelen in een taalbad 6

Nadelen van een taalbad 6

(Voor)oordelen over meertaligheid 7

5. Van een taalbad naar meertalig onderwijs 8

Wat is meertalig onderwijs? 8

Dubbele ijsberg-hypothese 8

Voordelen meertaligheid in het onderwijs 9

Verschil meertaligheid PO en VO 9

Mythes over meertalig onderwijs 10

6. Aan de slag met meertalig onderwijs 11

Meertaligheid inventariseren 11

Meertaligheid zichtbaar maken 11

Talensensibilisering 12

Functioneel meertalig leren 12

Maak taalafspraken 14

7. Belanghebbenden om mee samen te werken 15

8. Best practises in de Brainportregio 16

Kindcentrum Rijpelberg Helmond 16

Stedelijk College Eindhoven 17

9. Meer weten? 18

10. Bronnenlijst 20

11. Bijlagen 21

1. Richtlijnen van De Taalvriendelijke School 21

2. Lesmaterialen van Kindcentrum Rijpelberg 21

Pre-teaching in de moedertaal 21

Voorbewerken met ouders 22

Ondersteuning bij verwerkingsles in de klas 23

3. Lesmaterialen van Stedelijk College Eindhoven 24

Vak: Nederlands 24

Vak: Geschiedenis 25

Vak: Scheikunde 26

1. Voorwoord

Beste onderwijsprofessional,

De Brainportregio heeft zich ontwikkeld tot een internationale samenleving. Denk aan de komst van kenniswerkers, maar ook vluchtelingen, seizoensarbeiders en statushouders. Voor jouw vak heeft deze ontwikkeling veel gevolgen. Binnen de muren van je klaslokaal vind je namelijk steeds meer leerlingen van wie Nederlands niet de moedertaal is. Naar verwachting zal het aantal nieuwkomers dat zal instromen in ons onderwijs blijven groeien. Aan de ene kant zorgt dat voor diversiteit in je klaslokaal. Je baan wordt er extra uitdagend van en kinderen leren van elkaar. Maar er komen ook uitdagingen bij kijken. Want hoe ga je om met die verschillende talen en culturen? Wat betekent dat voor het aanbod in je klas? En welke impact heeft dat op jou als onderwijsprofessional? Allemaal vragen waar ook je collega's in de Brainportregio regelmatig mee worstelen.

Hoe je het beste omgaat met kinderen van wie de moedertaal niet Nederlands is? Dat is een zoektocht. Zeker is dat de wetenschappelijke visie op dit thema is veranderd. Voorheen was de gedachte: Nederlands leer je het beste door leerlingen meteen onder te dompelen in een volledig Nederlandstalig taalbad. Inmiddels is duidelijk dat deze benadering (te) veel nadelen heeft. Maar: wat is dan wél de juiste manier om leerlingen Nederlands te leren? En hoe ga je als onderwijsprofessional om met de uitdagingen die meertaligheid in het onderwijs met zich meebrengt? In dit whitepaper lees je er meer over. Als Brainport Development delen we de kennis die we hebben opgedaan. We baseren ons in dit whitepaper, naast literatuur, op de expertise van deze mondelinge bronnen:

- **Anne van Buul**
  Docent-onderzoeker bij Hogeschool de Kempel en Specialist taal- en leesonderwijs en meertaligheid
- **Hans Vasse**
  Regiocoördinator internationalisering onderwijs bij Brainport Development en docent bij het Jan van Brabant College
- **Katinka de Croon**
  Specialist gelijke onderwijskansen, meertaligheid, taal- en leesontwikkelend opleiden bij Fontys Hogeschool

'Als je de taal van een kind verwerpt, dan verwerp je ook het kind zelf.'

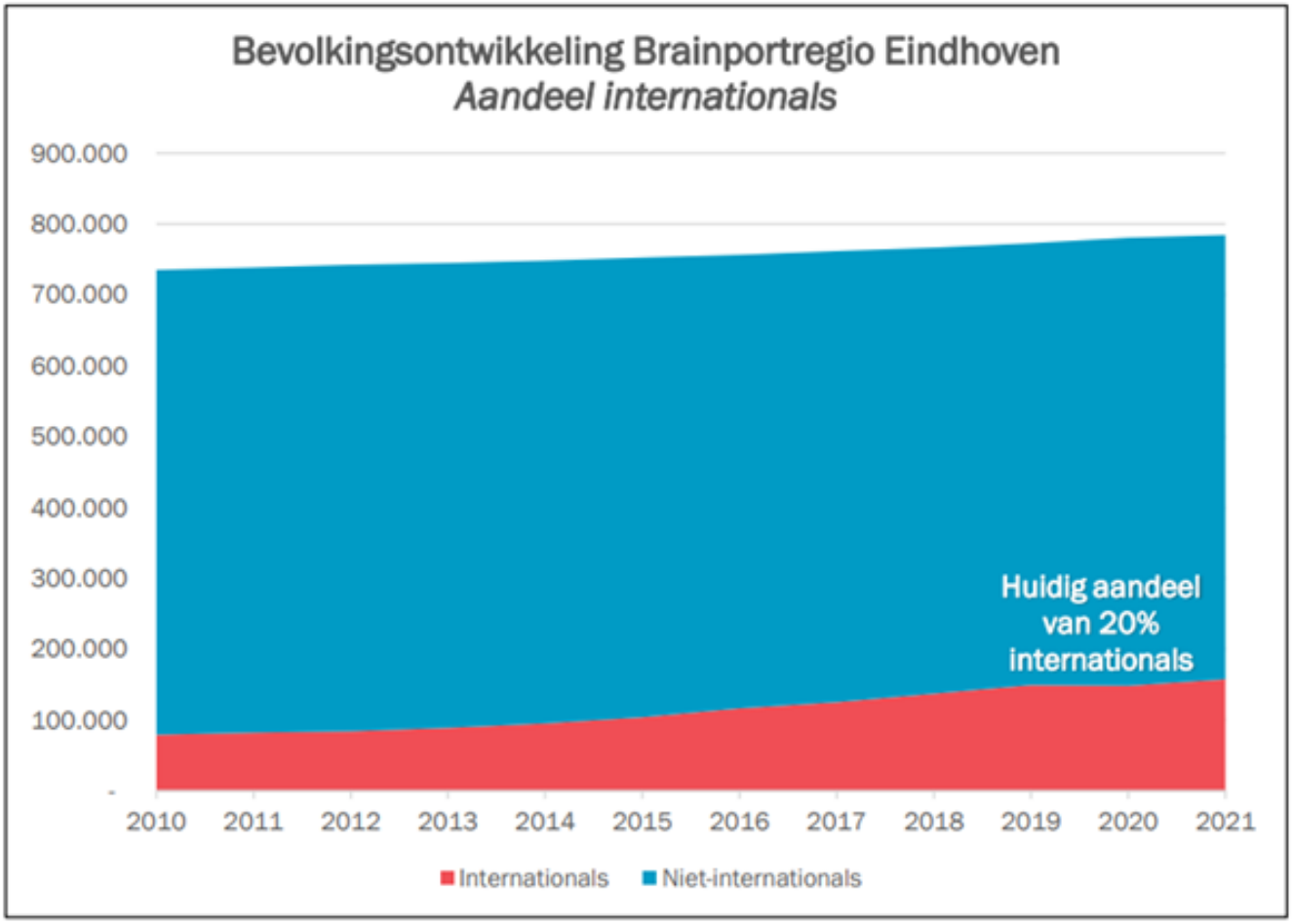
- Jim Cummins, hoogleraar taalontwikkeling en geletterdheidsontwikkeling, Universiteit van Toronto

Met dit whitepaper willen we jou als onderwijsprofessional helpen beter in te spelen op de veranderende behoeften van de leerlingen van vandaag. Samen kunnen we een inclusieve en verrijkende leeromgeving creëren.

Namens Brainport Development,
Dennis Witsiers
Regiocoördinator internationalisering onderwijs

2. Internationalisering van de Brainportregio

In de Brainportregio heeft 20 procent van de inwoners een niet-Nederlandstalige achtergrond. Dit percentage overstijgt het landelijk gemiddelde én het aandeel niet-Nederlandstaligen blijft gestaag groeien. Recent onderzoek, uitgevoerd door Decisio, bevestigt deze trend. De groei van meertaligheid in deze regio is onder andere te danken aan de instroom van kenniswerkers. Zij werken voor grote bedrijven zoals ASML en Philips, maar ook voor kleinere organisaties (MKB). Daarnaast wonen er in deze omgeving arbeidsmigranten en vluchtelingen.
Het aandeel internationals op de totale bevolking in de Brainportregio Eindhoven is om die reden in 10 jaar tijd bijna verdubbeld: van 11 procent in 2011 naar 20 procent in 2021.

Grafiek over groei niet-Nederlandstalige inwoners van de Brainportregio

3. Culturele diversiteit

Die alsmaar diverser wordende regio heeft impact op verschillende gebieden. Ook in het klaslokaal is het internationale karakter van de regio voelbaar. Op steeds meer scholen zijn er leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands. Die taal is voor veel kinderen hun houvast in een veranderende wereld. Bovendien zijn taal en cultuur met elkaar verbonden. Het kan dus zijn dat in een klas misschien wel vier of vijf verschillende talen gesproken worden en daar horen ook verschillende perspectieven bij. Want waar je bent opgegroeid of welke taal je spreekt, bepaalt mede hoe je naar de wereld kijkt. Dat geldt óók voor de onderwijsprofessional. Je bewust zijn van die diversiteit is een belangrijke eerste stap in het omgaan met meertaligheid. Zie het niet als een drempel, maar als een verrijking. Door die multiculturele omgeving zijn er veel verschillende verhalen te vertellen en kunnen we leren van elkaar.

‘Als we vasthouden aan het ‘wij versus zij-denken’, waarbij het Nederlands tegenover andere talen staat, dan negeren we het feit dat we leven in een meertalige samenleving. Een samenleving waarin we door middel van taal uitdrukking geven aan gedachten en ideeën, ongeacht welke taal we spreken. Als je je daarvan bewust bent, dan kun je meertaligheid zien als didactisch kapitaal in plaats van als een probleem.’

- Katinka de Croon, specialist gelijke onderwijskansen, meertaligheid, taal- en leesontwikkelend opleiden bij Fontys Hogeschool

4. Onderdompelen in een taalbad

Het taalbadmodel is een benadering van taalonderwijs waarbij een leerling intensief wordt ondergedompeld in een nieuwe taal. Door voortdurend in een Nederlandstalige omgeving te zijn, zou een leerling de taal snel opnemen. Vergelijkbaar met een spons die water absorbeert, of een baby die een moedertaal leert. Het loslaten van de eigen taal zou volgens deze theorie integratie bevorderen. Jarenlang was het onderdompelen in een taalbad de meest gebruikte methode binnen de onderwijsmuren. Inmiddels is een kentering gaande.

Saba Khvedelidze was 9 jaar toen hij in 2014 in Nederland terechtkwam. Zijn gezin vertrok uit Georgië om politieke redenen. Hij verruilde zijn vaderland voor Nederland, waar hij op het AZC in Budel belandde.

'Thuis spraken we Georgisch. De eerste dag op school weet ik nog dat ik me in het Nederlands moest voorstellen. 'Ik Saba', zei ik. Verder had ik geen enkel idee wat ik moest zeggen. Eigenlijk had ik de eerste maanden geen flauw benul van wat ik deed op school. Als je een nieuwe taal nog niet kent, en je hoort het de hele dag om je heen, dan is dat overweldigend. Vooral als kind. Ik wilde als negenjarige graag met vriendjes praten die Nederlands spraken, maar dat lukte me niet. Soms voelde dat heel eenzaam. Gelukkig had ik in de klas één vriendje dat Russisch sprak, de taal die ik vroeger in Georgië ook een beetje had geleerd. Hij hielp me als de juf iets aan mij uitlegde wat ik niet begreep. Ik zou niet weten hoe ik Nederlands had kunnen leren zonder hem. Deze vriend was als een reddingsboei voor me. Dat een taalbad niet meer van deze tijd is, snap ik wel. Als je je eigen taal mag gebruiken, onthoud je Nederlandse woorden beter, omdat je ze kunt koppelen aan je eigen taal.'

Studies tonen aan dat taalbadprogramma's niet altijd zo effectief zijn als jarenlang werd gedacht. Daarnaast bestaat er bezorgdheid over mogelijk negatieve gevolgen. Als kinderen worden ondergedompeld in een taalbad, kan dat leiden tot een gevoel van culturele onthechting en het verlies van een belangrijk deel van hun identiteit. Jim Cummins, een vooraanstaand Canadese taalwetenschapper, zegt daarover: 'To reject a child's language is to reject a child.' In andere woorden: kinderen die hun taal en cultuur bij de deur van het schoolgebouw achter moeten laten, verliezen daarmee een (groot) deel van hun identiteit. Door dit gevoel van afwijzing is de kans veel kleiner dat ze actief en vol vertrouwen deelnemen aan het onderwijs.

Nadelen van een taalbad

Emotionele stress
Intensieve blootstelling aan een nieuwe taal kan voor sommige kinderen stressvol zijn, vooral als ze zich geïsoleerd of overweldigd voelen. Dit kan leiden tot frustratie, angst of verlies van zelfvertrouwen.

Taalachterstand in de moedertaal
Wanneer een kind zich volledig richt op het leren van een nieuwe taal, kan dit leiden tot een verwaarlozing van de moedertaal. Dit kan bijvoorbeeld problemen opleveren bij het communiceren met familieleden, maar ook leiden tot een stagnerende kennisontwikkeling. Het kan namelijk zo zijn dat een leerling al wel de nodige kennis beheerst en daarover in de thuistaal kan communiceren, maar nog onvoldoende taalvaardig is in het Nederlands om een volgende denkstap in het Nederlands te kunnen zetten.

Sociale isolatie
Als een kind in een omgeving wordt geplaatst waarin het de nieuwe taal nog niet volledig beheerst, kan het zich geïsoleerd voelen van leeftijdsgenoten en het gevoel hebben er niet bij te horen.

Mogelijke achterstand
Als een kind alle vakken en alle kennisopbouw in het Nederlands moet doen, kan dat leiden tot lagere schoolprestaties. De meeste vakinhoud is in het begin namelijk nog ontoegankelijk voor kinderen omdat de benodigde taalvaardigheid in het Nederlands nog in ontwikkeling is.

(Voordelen)oordelen over meertaligheid

‘Het is opvallend dat we in het onderwijs bij specifieke groepen meertalige leerlingen vaak spreken over taalachterstanden of taalontwikkelingsstoornissen, terwijl we bij andere groepen meertalige leerlingen juist spreken over een goede talenbeheersing. Het beheersen van talen zoals Engels, Duits of Frans zien we blijkbaar als een voordeel, terwijl het spreken van het Turks, Arabisch of Pools eerder als een nadeel wordt gezien. Welke factoren hebben invloed op ons oordeel? Dat is een vraag die we onszelf serieus moeten stellen in ons streven naar inclusief en rechtvaardig onderwijs.’

- Katinka de Croon, specialist gelijke onderwijskansen, meertaligheid, taal- en leesontwikkelend opleiden bij Fontys Hogeschool

5. Van een taalbad naar meertalig onderwijs

Inmiddels weten we dat een taalbad een achterhaalde vorm van taalonderwijs is. We weten zelfs dat hoe beter de moedertaal ontwikkeld is, hoe makkelijker het leren van een nieuwe taal gaat. Het is voor het menselijk brein namelijk onmogelijk om de eigen taal volledig 'uit te schakelen' bij het leren van een nieuwe taal. De eigen taal kan dus juist bijdragen aan het leren van de nieuwe taal.

'Het ontwikkelingsniveau van de moedertaal van kinderen is een sterke voorspeller van hun tweede taal-ontwikkeling'

- Jim Cummins, hoogleraar taalontwikkeling en geletterdheidsontwikkeling, Universiteit van Toronto

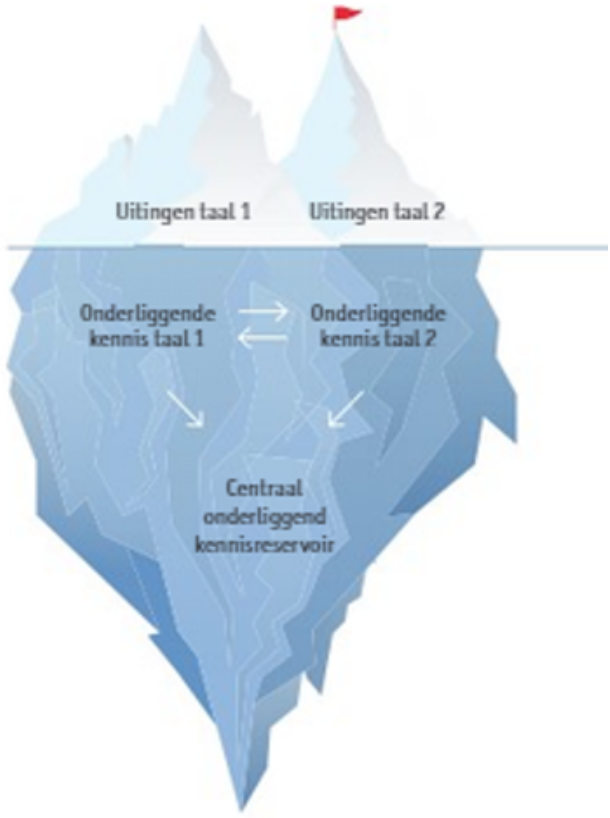
Wat is meertalig onderwijs?
Wie ervoor kiest meertaligheid in het onderwijs de ruimte te geven, erkent de waarde van thuistalen van leerlingen en moedigt het behoud en de ontwikkeling van deze talen aan. Ook streektalen en dialecten zijn onderdeel van een meertalig taalbeleid. De taalkundige en culturele diversiteit van kinderen op school accepteren, is niet voldoende. Het betekent óók dat leerlingen de kans krijgen om in hun moedertaal te communiceren én dat er activiteiten worden georganiseerd om hun culturele en taalkundige identiteit te vieren.

'Nieuwe woorden leren en produceren is heel intensief. Als een moedertaalspreker van het Nederlands de hele dag alleen maar Japans zou horen en niet de vertaalslag zou mogen maken naar wat die woorden in het Nederlands betekenen, dan 'verzuipen' wij ook. Af en toe overschakelen naar je eigen taal, betekent op adem komen en even uitrusten van het intensieve taalleren.'

- Anne van Buul, docent-onderzoeker bij Hogeschool de Kempel en Specialist taal- en leesonderwijs en meertaligheid

Dubbele ijsberg-hypothese
Het model hiernaast is bedacht door Jim Cummins. De ijsberg wordt vaak gebruikt om de complexiteit van taalvaardigheid te illustreren. Deze hypothese stelt dat taalvaardigheid bestaat uit twee lagen, vergelijkbaar met een ijsberg. Hiervan is slechts een klein deel zichtbaar aan de oppervlakte, terwijl het grootste deel zich onder water bevindt.

Boven het wateroppervlak lijken talen gescheiden van elkaar. Als iemand bijvoorbeeld Russisch en Nederlands spreekt, is de output (dat wat we ervan horen) ogenschijnlijk totaal verschillend, alsof het twee losse systemen zijn.

Afkomstig uit 'Bouwstenen voor effectieve taaltrajecten', Universiteit Antwerpen

Onder de oppervlakte (dus in het hoofd) zijn talen echter met elkaar verweven en zijn er bepaalde gedeelde taalkenmerken. Talen hebben dus gedeelde onderliggende eigenschappen die in het hoofd één systeem vormen én gekoppeld zijn aan kennis.

Voordelen meertaligheid in het onderwijs

Betere taalontwikkeling

Uit onderzoek blijkt dat leerlingen beter Nederlands leren in meertalig onderwijs, dan in een taalbad. Onder de oppervlakte zijn talen namelijk aan elkaar verbonden. Als je een nieuw woord leert voor het concept hond (bijvoorbeeld het Engelse dog, of het France chien), dan 'plak' je dat nieuwe woord in die andere taal (een zogenaamd label) aan het Nederlandse label voor het concept 'hond'.

Leniger denken

Sommige onderzoeken tonen aan dat meertaligheid cognitieve voordelen heeft. Hoe verder talen zijn ontwikkeld, hoe makkelijker de switch te maken is tussen de talen. Door het voortdurende schakelen in de hersenen worden leerlingen beter in multitasking, kunnen ze zich beter concentreren en hebben ze een beter
ontwikkeld probleemoplossend vermogen.

Meer achtergrondkennis zichtbaar

Een leerling brengt allerlei achtergrondkennis mee de klas in. Die kennis is gekoppeld aan woordenschat. Pas als een leerling ergens de woorden voor heeft, uit een leerling die achtergrondkennis. Door de thuistaal toe te staan in het klaslokaal, kan een kind de kennis die het al heeft, beter aanspreken en inbrengen. Daardoor wordt het ook eenvoudiger om nieuwe kennis op te doen.

'Stel, je hebt een wereldoriëntatiethema over vulkanen. Een meertalige leerling heeft daar in het land van herkomst al iets over geleerd, maar kan dat nog niet zeggen in het Nederlands omdat hij de woorden nog niet kent. Door in de thuistaal een filmpje te kijken, iets op te schrijven of te overleggen, is het mogelijk om op niveau kennis te ontwikkelen. Het is daarna veel eenvoudiger om de bijbehorende school- en vaktaal in het Nederlands te leren begrijpen en gebruiken.'

- Hans Vasse, regionaal coördinator internationalisering onderwijs bij Brainport Development en docent bij het Jan van Brabant College

Verhoogd zelfvertrouwen

Kinderen die meertalig onderwijs krijgen aangeboden, hebben vaak een gevoel van trots en zelfvertrouwen omdat ze meer dan één taal beheersen. Het gevoel dat ze erbij horen, wordt ook groter als een thuistaal gewaardeerd wordt op school.

Sociale en culturele inclusie

Kinderen worden aangemoedigd om hun eigen taal en cultuur te delen en te waarderen, wat een gevoel van identiteit en verbondenheid versterkt.

Beter begrip van anderen

Meertalige kinderen hebben vaak een dieper begrip van andere talen en culturen, wat hun empathie en begrip voor andere mensen kan vergroten. Dit draagt bij aan positievere sociale relaties en interculturele communicatie. Hetzelfde geldt voor leerlingen die niet meertalig zijn, maar wel in de klas zitten met kinderen die meertalig onderwijs krijgen.

Verschil meertaligheid PO en VO

Het verschil tussen meertaligheid in het primair onderwijs (PO) en meertaligheid in het voortgezet onderwijs (VO) is duidelijk zichtbaar in de dynamiek van het lesgeven en de rol van taal in het leerproces. In het PO is er één leraar die verantwoordelijk is voor het hele curriculum van een klas, waardoor het gemakkelijker is om de thuistalen uit de klas in verschillende vakgebieden te integreren. De transfer van kennis naar verschillende onderdelen van het curriculum wordt sneller gemaakt.

In het VO daarentegen zijn vakleerkrachten gepokt en gemazeld in één vak. Bovendien hebben zij meerdere klassen, met dus meerdere thuistalen die daarin voorkomen. Vakleerkrachten in het VO zijn daarnaast niet altijd van nature gericht op taal en kunnen de rol van taal in hun vakgebied over het hoofd zien.

‘Gelukkig zie ik dat de overgang van nieuwkomers van PO naar VO in de Brainportregio aandacht krijgt. Basisscholen proberen kansrijk te adviseren en middelbare scholen proberen taalondersteuning te realiseren voor leerlingen die zich met die ondersteuning meer op niveau kunnen ontwikkelen.’

- Anne van Buul, docent-onderzoeker bij Hogeschool de Kempel en specialist taal- en leesonderwijs en meertaligheid

Mythes over meertalig onderwijs

Ook al groeit het aantal onderwijsprofessionals dat de voordelen ziet van meertalig onderwijs, toch is nog niet iedereen ‘om’. Hieronder worden enkele van de meest voorkomende mythes en vooroordelen over meertalig onderwijs ontkracht, om te benadrukken waarom meertaligheid een waardevolle benadering van leren is.

‘Onze opdracht is om Nederlands te leren op school, dus we spreken Nederlands’
Het is waar dat het leren van de Nederlandse taal een belangrijk onderdeel is van het onderwijs in Nederland. Maar aandacht voor de waarde van het gebruik van de thuistaal kan bijdragen aan het beter ontwikkelen van de Nederlandse taalvaardigheid. Vaardigheden die je in je eerste taal leert zijn namelijk over te hevelen naar een nieuwe taal, zoals het Nederlands.

‘Als ze de thuistaal op school gebruiken, gaan leerlingen roddelen en krijg je kliekvorming’
Onderzoek in Vlaanderen toont aan dat meertalig onderwijs eerder positieve effecten heeft op de sociale dynamiek, dan negatieve. Uit deze studie van KU Leuven blijkt dat meertaligheid in scholen niet leidt tot kliekvorming, maar eerder tot een versterking van sociale relaties en een beter begrip tussen leerlingen met verschillende taalachtergronden.

‘Als ik leerlingen niet kan verstaan, heb ik geen controle’
Onderwijs waar meertaligheid een plek heeft, vereist inderdaad een aanpassing in de klas. Maar het is belangrijk om te onthouden dat controle niet alleen afhankelijk is van taalbegrip. Controle in de klas heeft meer te maken met effectieve instructietechnieken, positieve klasmanagementstrategieën en het creëren van een inclusieve en respectvolle leeromgeving. Je kan ook altijd een kind met dezelfde thuistaal vragen om te vertalen of te bemiddelen. Bovendien blijkt uit onderzoek dat als leerlingen in hun thuistaal praten, het 80 procent van de tijd over de lesstof gaat.

‘Voor je het weet, praten leerlingen alleen nog maar in hun thuistaal’
Het gebruik van de thuistaal door leerlingen kan aanvankelijk vaker voorkomen wanneer ze meertalig onderwijs volgen, maar dit is een natuurlijk en tijdelijk proces. Het is een nuttige brug om concepten en ideeën te begrijpen voordat ze in het Nederlands worden overgebracht. Het maken van taalafspraken over wanneer het gebruik van de thuistaal helpend kan zijn en is toegestaan, schept duidelijkheid en ruimte voor het Nederlands.

‘Meertalig onderwijs kost me te veel tijd’
Meertalig onderwijs is niet iets is wat er extra bij komt, maar een mindset die als een rode draad door onderwijs loopt en die leidt tot een verrijkende leeromgeving. De schoolprestaties van leerlingen verbeteren, wat op de lange termijn de extra inspanning en tijd de moeite waard maakt. Het is een investering in de toekomstige groei en ontwikkeling van leerlingen en draagt bij aan het creëren van verantwoordelijke wereldburgers.

6. Aan de slag met meertalig onderwijs

Als je als onderwijsprofessional bovenstaande hebt gelezen, dan ben je er misschien van overtuigd dat thuistalen ook in jouw klas gewaardeerd en benut moeten worden. In dit hoofdstuk slaan we de brug van theorie naar de praktijk. Hoe kan je meertaligheid in de klas integreren?

Onderstaand zijn geen stappen met een volgorde, maar eerder een continuüm voor het creëren van een positief talenbewustzijn en het actief gebruiken van talen die aanwezig zijn in de klas.

Meertaligheid inventariseren

Inventariseren is een eerste stap in het nadenken over een visie op meertaligheid. Het geeft onderwijsinstellingen een dieper inzicht in de talen die door leerlingen thuis worden gesproken. Deze stap is essentieel om uiteindelijk gericht en effectief meertalig onderwijs aan te bieden.

Door het maken van zogenaamde talenportretten worden leerlingen en de leerkracht zich bewust van de talen in de klas en van de talen die een rol spelen in de omgeving van leerlingen. Tijdens een activiteit benoemen leerlingen de talen die zij spreken en in de omgeving horen en geven die met een kleur een plaats in een silhouet. Hierdoor wordt reflectie over op taal en meertaligheid gestimuleerd. Een andere geschikte activiteit is het maken van een taalboom, waarin leerlingen de talen in hun familie in kaart brengen.

Meertaligheid zichtbaar maken

Als je weet welke talen kinderen spreken, kun je die ook zichtbaar maken in de school. Hang vlaggetjes op van meerdere landen, richt een huishoek in met attributen uit verschillende culturen en breid de bibcollectie uit met meertalige boeken.

Het zichtbaar maken van meertaligheid helpt niet alleen om de taalsituatie van leerlingen beter te begrijpen, maar ook om respect en waardering voor meertaligheid te bevorderen. Het kan leiden tot een inclusievere en verrijkende leeromgeving waarin alle talen als waardevol worden beschouwd.

Een muur bij Kindcentrum Rijpelberg met daarop alle nationaliteiten van de leerlingen.

‘Bij binnenkomst kun je elke ochtend je leerlingen groeten in hun eigen taal.
Is een kind jarig? Zing ‘Lang zal ze leven’ in de taal van het kind. Je zult zien: het kind straalt!’

- Anne van Buul, docent-onderzoeker bij Hogeschool de Kempel
en specialist taal- en leesonderwijs en meertaligheid

Talensensibilisering

Talensensibilisering is een onderwijsbenadering die leerlingen bewust van en gevoelig maakt voor taaldiversiteit en meertaligheid. Bovendien moedigt het hen aan om verschillende talen en culturen te waarderen. Via speelse en motiverende activiteiten komen leerlingen in contact met verschillende talen.

‘Een voorbeeld van een speelse activiteit is het vergelijken van kleuren in verschillende talen tijdens een spelletje Uno: geel, gelb, giallo, sarı, amarillo, amarello, enzovoorts. Zo ervaren leerlingen dat je in verschillende talen hetzelfde kunt zeggen. Daarnaast bemerken ze dat bepaalde leerlingen beter zijn in de ene taal en andere leerlingen een andere taal weer beter beheersen. Dat zorgt voor waardering van de talen. Met talensensibilisering bereid je leerlingen voor op een geglobaliseerde wereld waarin taalvaardigheid en culturele sensitiviteit steeds belangrijker worden. Talensensibilisering kan onderwijsprofessionals dus helpen een cultuur van diversiteit en respect in de klas te creëren.’

- Katinka de Croon, specialist gelijke onderwijskansen, meertaligheid, taal- en leesontwikkelend opleiden bij Fontys Hogeschool

Talensensibilisering heeft meerdere doelen:

Bewustwording van taaldiversiteit
Leerlingen worden zich bewust van de talen die in hun omgeving worden gesproken en de diversiteit van talen wereldwijd.

Waardering voor meertaligheid
Leerlingen leren dat het spreken van meerdere talen een voordeel is en dat dit bijdraagt aan hun identiteit en culturele rijkdom.

Respect voor verschillende talen en culturen
Talensensibilisering bevordert respect voor de culturele en taalkundige achtergronden van anderen en moedigt tolerantie en begrip aan.

Inzicht vergroten in de kenmerken, overeenkomsten en verschillen tussen talen
Talensensibilisering vergroot de taalvaardigheid en het taalbewustzijn, ook bij kinderen die alleen Nederlands spreken.

‘Wij vieren op het Jan van Brabant College ook andere feestdagen dan de gebruikelijke. Elke feestdag heeft onvertaalbaar jargon: bij St. Patrick’s Day horen woorden als shamrock en leprechaun, bij Keti Koti gaat het over verbroken ketenen. Bij die feestdagen en woorden horen ook verhalen. Anderstalige leerlingen worden door talensensibilisering bevestigd in hun identiteit en gaan precies daardoor op hun beurt meer open staan voor de Nederlandse taal en cultuur.’

- Hans Vasse, regionaal coördinator internationalisering onderwijs bij Brainport Development en docent bij het Jan van Brabant College

Functioneel meertalig leren

Waar talensensibilisering gericht is op het ontwikkelen van een positieve houding tegenover meertaligheid, is functioneel meertalig leren gericht op het daadwerkelijk gebruiken van meerdere talen. Een andere benaming is translanguaging. Het betekent je hele talige repertoire inzetten in het onderwijs, met als doelen:

Sociaal
- Betrokkenheid, participatie en welzijn verhogen zodat kinderen zich beter voelen
- Openheid ten aanzien van andere talen
- Meertalig zijn aantrekkelijk maken

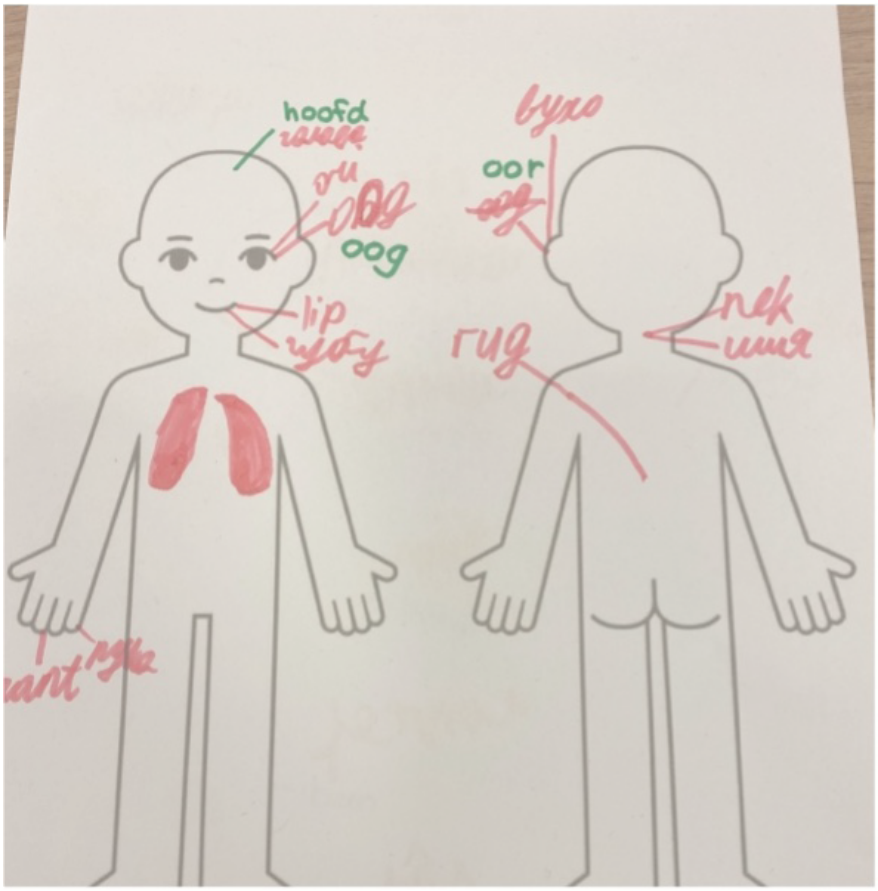
Cognitief
- Talen inzetten om het leren te bevorderen
- Makkelijker bruggen slaan tussen talen en zo makkelijker talen leren

Inclusiviteit

- Kinderen die de taal spreken worden experts
- ‘Machtsverhoudingen’ tussen talen veranderen (alle talen zijn gelijkwaardig)
- Onzichtbare talen zichtbaar maken

Voorbeelden van functioneel meertalig leren zijn bijvoorbeeld:

Meertalige gesprekken
Moedig leerlingen aan om in verschillende talen met elkaar te communiceren tijdens de les. Dit kan gebeuren tijdens een overleg, klasdiscussies, groepswerk, of dagelijkse interacties in de klas.

Een les over het lichaam op basisschool 't Palet in Eindhoven. Leerlingen schrijven lichaamsdelen in het Nederlands en in hun thuistaal op.

‘Het voeren van meertalige gesprekken is geen doel op zich. Het doel is het komen tot leerinzichten, bijvoorbeeld het begrijpen van de manier waarop de waterkringloop werkt. Het inzetten van de thuistaal kan helpen om tot die leerinzichten te komen. Wanneer dan vervolgens de belangrijkste concepten en denkstappen in het Nederlands worden aangeboden, zullen die sneller beklijven.’

- Katinka de Croon, specialist gelijke onderwijskansen, meertaligheid, taal- en leesontwikkelend opleiden bij Fontys Hogeschool

Meertalige presentaties
Laat leerlingen presentaties geven in verschillende talen. Ze kunnen zowel hun thuistaal als de instructietaal gebruiken om te communiceren en informatie te presenteren, wat bijdraagt aan hun cognitieve en talige ontwikkeling.

Tweetalig lezen, schrijven en voorlezen
Leerlingen kunnen teksten lezen en schrijven in hun thuistaal of in meerdere talen. Dit kan zijn het (voor) lezen van boeken of het schrijven van teksten zoals een verslag, verhaal of e-mail.

‘Het kinderboek De Gruffalo is in heel veel talen vertaald. Laat een Pools sprekende leerling uit de bovenbouw dat boek eens voorlezen aan Pools sprekende kleuters. Als de leerkracht het boek vervolgens in het Nederlands voorleest, snappen ze het verhaal al. Zo pikken ze dus ook veel meer op van de inhoud én de Nederlandse taal.’

- Anne van Buul, docent-onderzoeker bij Hogeschool de Kempel en specialist taal- en leesonderwijs en meertaligheid

‘Laat twee Oekraïense leerlingen samen overleggen over de oplossing voor een rekenprobleem. Ga als leraar vervolgens na welke denkstappen zij hebben gezet en geef daar in het Nederlands woorden aan. Het liefst met behulp van school- en rekentaal.’

- Katinka de Croon, specialist gelijke onderwijskansen, meertaligheid, taal- en leesontwikkelend opleiden bij Fontys Hogeschool

Meertalige woordenschatopbouw
Moedig leerlingen aan om hun woordenschat in verschillende talen uit te breiden door over dezelfde leerinhouden in zowel het Nederlands als de thuistaal informatiebronnen te lezen en te bekijken.

‘Gebruik een taalschriftje voor meertalige leerlingen. Laat leerlingen woorden kiezen en opschrijven die ze nodig hebben om de les te begrijpen, waarbij ze zelf een vertaling naar de thuistaal opzoeken. Gaat een les bijvoorbeeld over vulkanisme? Dan schrijft de leerling bijvoorbeeld de woorden uitbarsting, lava en krater op, met het label in de thuistaal ernaast.’

- Hans Vasse, regiocoördinator internationalisering onderwijs bij Brainport Development en docent bij het Jan van Brabant College

Luistertaal
Leerlingen zetten hun eigen taal in om elkaar te begrijpen, zonder dat ze zelf de taal van de ander actief gebruiken. Een leraar leest bijvoorbeeld een verhaal voor in het Nederlands en de leerling schrijft in zijn eigen taal de kernwoorden op. Of organiseer rollenspellen waarin leerlingen situaties simuleren waarin ze meerdere talen gebruiken.

Deze voorbeelden zijn allemaal vormen van meertalige taalsteun, waarbij je alle talen die het kind beheerst gebruikt als opstapje om zoveel mogelijk kennis op te doen en het denken te ontwikkelen.

Maak taalafspraken

Kies je als schoolteam voor functioneel meertalig leren? Dan is het voor zowel onderwijsprofessionals als leerlingen prettig als er duidelijke taalafspraken zijn die schoolbreed worden gedragen.

Enkele voorbeelden:
- Instructies zijn in het Nederlands
- Overleggen mag in de thuistaal, mits iedereen met wie je overlegt die taal begrijpt

Zorg dat de taalafspraken duidelijk zichtbaar zijn in de school en dat er geen onderscheid wordt gemaakt per klas.

Taalafspraken op Kindcentrum Rijpelberg in Helmond. Ze hangen in elk klaslokaal.

7. Belanghebbenden om mee samen te werken

Wil je aan de slag? Vergeet dan niet om als eerste ouders erbij te betrekken. Als de school en leerkrachten meer openstaan voor culturen en thuistalen van ouders, gaan ouders zich ook meer betrokken voelen bij de school en het leerproces. Zorg dus dat je ze goed informeert over meertaligheid en betrek ze bij culturele projecten. Daarnaast kan een samenwerking met externe partijen meertaligheid in het onderwijs versterken.

De bibliotheek
De plaatselijke bibliotheek kan helpen bij het aanleggen van een meertalige schoolbibliotheek op school. Denk ook aan samenwerking met de bibliotheek op het gebied van bijvoorbeeld schoolthema's, De Kinderboekenweek, Nationale Voorleesdagen en poëzieprojecten.

Via het project Van alle talen thuis van Bibliotheek Eindhoven kun je als school een gratis meertalige boekencollectie laten samenstellen. Voorwaarde is dat je school al een Bibliotheek op school (dBos) hebt en dat je met een deel van je team een training volgt over het werken met een meertalige boekencollectie.

De Taalvriendelijke School
De Taalvriendelijke School is een initiatief van de Rutu Foundation for Intercultural Multilingual Education, een non-profit organisatie die wil bijdragen aan het taalvriendelijker maken van leeromgevingen voor alle kinderen. Scholen die deelnemen aan het initiatief krijgen het officiële label Taalvriendelijke School en kunnen profiteren van een netwerk van taalvriendelijke scholen en professionals die onderling kennis en instrumenten met elkaar delen. In bijlage 1 van dit whitepaper vind je de richtlijnen van De Taalvriendelijke School.

De gemeente
De gemeente en het schoolbestuur kunnen een belangrijke rol spelen door scholen te faciliteren qua financiën, maar ook in informatievoorziening in het omgaan met meertaligheid.

Thuistaalscholen
Moedig ouders aan om thuistaalprogramma's in de regio te bezoeken. Op die manier kunnen zij onderzoeken of er goede opties voor thuistaalonderwijs tussen zitten. In Eindhoven zijn er veel programma's (ook 'heritage language programs' genoemd) die naschoolse- en weekendlessen in verschillende talen aanbieden. Kijk op HLE Network directory voor actuele informatie.

8. Best practises in de Brainportregio

Kindcentrum Rijpelberg in Helmond

‘Meertaligheid is geen probleem, maar juist een rijkdom’

Helen Vink is coördinator School en Onderwijsontwikkeling bij Kindcentrum Rijpelberg in Helmond. Met meer dan dertig verschillende nationaliteiten doet het kindcentrum ontzettend veel op het vlak van meertaligheid.

Wanneer wisten jullie: we willen met meertaligheid aan de slag?
‘Kindcentrum Rijpelberg heeft twee locaties. Op locatie De Rakt heeft 35 procent van de kinderen een andere thuistaal dan de Nederlandse. Op locatie De Straap is dat zelfs 69 procent. Op onze schoolpleinen hoor je dus veel meer dan alleen de Nederlandse taal. Leerkrachten zagen dat kinderen met dezelfde afkomst elkaar opzochten én ontspanden als ze in hun thuistaal communiceerden. Alsof ze even mochten uitrusten. Dat gaf ons stof tot nadenken: hoe kunnen we het beste omgaan met al die nationaliteiten en thuistalen? Toevallig waren we in schooljaar 2019-2020 ook net bezig met een nieuwe visie, waarin meertaligheid dus veel ruimte kreeg.’

Hoe ging die zoektocht naar een nieuwe visie als team?
‘Eigenlijk heel gemakkelijk. We verdiepten ons in de laatste wetenschappelijke bevindingen en bespraken deze in de taalwerkgroep en daarna binnen het team. De kern van onze visie is dat alle kinderen welkom zijn op Kindcentrum Rijpelberg en dat zij dus mogen praten en leren in de taal die zij het beste beheersen. We zien meertaligheid niet als een probleem, maar juist als een rijkdom die we benutten in het onderwijs. Bij het aanleren van een nieuwe taal bouwen we verder op de fundamenten van de eerste taal.’

Maakten jullie ook taalafspraken?
‘Zeker, als team kwamen we gezamenlijk tot vier taalafspraken (zie afbeelding op pagina 13). In maart 2021 vierden we feest. Twee juffen waren die dag ‘wereldjuffen’. Ze liepen met een koffertje door de school om de taalafspraken samen met een wereldkaart (waar kom jij vandaan?) aan te bieden in de klassen. Alle klassen kregen de opdracht om van 10 naar 0 af te tellen in alle talen uit de klas, waarna de taalafspraken officieel werden.’

Hoe werkt de derde taalafspraak in de praktijk? Dus wanneer is een thuistaal gebruiken helpend voor leerlingen?
‘Bijvoorbeeld als leerlingen sparren over een onderwerp, voordat ze aan een Nederlandstalig werkstuk beginnen. Maar het kan ook zijn: een medeleerling uitleg geven in een thuistaal, of jongere leerlingen voorlezen in de thuistaal. Ook lezen kinderen eerst in hun thuistaal over een onderwerp, voordat het in het Nederlands aan bod komt.’

Hoe kregen jullie de neuzen van alle collega’s dezelfde kant op?
‘Vanaf het begin doen we dit al als team. We voelden namelijk allemaal de noodzaak voor meertalig onderwijs. Dat teamgevoel is onze kracht. Onder begeleiding van Anne van Buul hebben we als team een professionaliseringstraject gevolgd. Zij is docent-onderzoeker bij Hogeschool de Kempel en specialist taal- en leesonderwijs en meertaligheid. Ze gaf ons praktische handvatten hoe we meertaligheid in ons onderwijs kunnen integreren.’

Hoe ziet meertalig onderwijs er nu uit op jullie kindcentrum?
‘Wie door onze locaties wandelt, ziet dat we de verschillende thuistalen zichtbaar maken. Denk aan de taalafspraken die je ziet bij binnenkomst in onze scholen, of de rekenbegrippen in verschillende talen. Binnen ons kindcentrum stralen we daardoor uit dat we trots zijn op alle talen in de school en dat alle talen er mogen zijn. We hebben ook een anderstalige boekencollectie in onze schoolbibliotheek, zodat kinderen en hun ouders kunnen lezen in hun thuistaal. En daarnaast draaien we de pilot ‘Kansengelijkheid en de kracht van moedertaal’. Daarvoor hebben we twee Poolse onderwijsprofessionals aangenomen: een onderwijsassistent en een leerkracht. Zij geven pre-teaching bij het begrijpend leesonderwijs, waarbij ze voorafgaand aan een les voorkennis ophalen bij de kinderen. Zo praten ze bijvoorbeeld in het Pools over plastic soep. Tijdens een aantal sessies maken ze steeds meer de verbinding naar het Nederlands. Daarnaast ondersteunen de leerkracht en de onderwijsassistent ook in de groepen.’

Wat zit er nog in het vat?
‘Omdat we zoveel Poolse leerlingen hebben, was dat de groep waar we onze pilot mee begonnen. Maar we hebben natuurlijk ook andere culturen op school. Onze droom is om de thuistaal van zoveel mogelijk kinderen binnen ons onderwijs een plek te geven.’

Wat is jouw belangrijkste tip voor andere onderwijsprofessionals?
'Maak met je team, vanuit een gedragen visie, afspraken over meertaligheid en met name over het gebruik van de thuistaal binnen je onderwijs. Begin klein en ervaar wat het doet met de leerlingen als het gaat om veiligheid en welbevinden. Vanuit daar kun je verder bouwen naar functioneel meertalig leren.'

In bijlage 2 van dit whitepaper vind je drie lesmaterialen van Kindcentrum Rijpelberg. Wil je in contact komen met Helen, mail dan naar helenvink@obsh.nl.

Stedelijk College Eindhoven

'Ons doel? Iedereen binnen het Stedelijk College taalbewust'

Mara Rooijmans is docent Nederlands op het Stedelijk College Eindhoven én kartrekker aldaar van het thema meertaligheid. Wat kunnen andere onderwijsprofessionals van deze middelbare school leren, waar ze al vergevorderd zijn in het verzorgen van onderwijs in een meertalige omgeving?

Wat is jullie visie op meertaligheid in het onderwijs?
'Ons doel is om alle docenten en leerlingen taalbewust te maken. Dat betekent dat iedereen zich realiseert dat de leerstof uitleggen, en dus leren, via taal gaat. Is een leerling de Nederlandse taal niet helemaal machtig? Dan zetten onze onderwijsprofessionals didactische vaardigheden in, die zij leren tijdens allerlei trainingen en bijeenkomsten die ik organiseer.'

Heb je enkele voorbeelden van didactische vaardigheden die je in kunt zetten bij meertaligheid in het onderwijs?
'Zeker. Aan het begin van elke lesperiode schrijven veel vakdocenten op grote borden belangrijke woorden op die in een periode aan bod komen. Meertalige leerlingen vertalen die woorden naar hun thuistaal. Dat doen ze eventueel samen met hun ouders, zodat we ook hen betrekken bij de taalontwikkeling van hun kind. Een ander voorbeeld is dat leerlingen hun eigen taal mogen spreken als ze bezig zijn met leren, bijvoorbeeld om te overleggen. Deze voorbeelden helpen hen de koppeling te maken met de kennis die ze al opgedaan hebben.'

Hoe dragen jullie uit dat jullie een school zijn waar alle talen welkom zijn?
'We zijn aangesloten bij de Taalvriendelijke School, een netwerk van scholen. Een Taalvriendelijke School verwelkomt en waardeert alle talen die op een school worden gesproken. Sterker nog, een moedertaal zetten we juist in om het onderwijs te versterken. Het is ook een soort label, waarmee we uitdragen dat iedereen bij ons welkom is. Ook binnen de schoolmuren valt het op. Zo hebben we bijvoorbeeld op een van de leerpleinen een kunstwerk waarin veel verschillende talen terugkomen.'

Hoe krijg je alle neuzen van onderwijsprofessionals dezelfde kant op als het gaat om meertaligheid in het onderwijs?
'Door te laten zien dat het vak leuker wordt. De meertalige leerlingen presteren namelijk beter, omdat ze zich meer gezien voelen. Daarnaast geven we zo veel mogelijk informatie over meertaligheid. Denk aan berichten in de nieuwsbrief, een PLG-meertaligheid en een schoolplan met meertaligheid als pijler. Dat alles wordt ook gedragen door het MT. Daarnaast probeer ik zichtbaar te zijn op school, zodat collega's mij weten te vinden als ze vragen hebben. Het helpt ook dat we een uitgebreide database met lesmateriaal hebben waar onderwijsprofessionals uit kunnen putten.'

Wat wil je zeggen tegen leraren die nog in de weerstand zitten?
'Van vakdocenten hoor ik weleens: 'Ik heb niet zo veel met taal'. Maar we onderwijzen wél allemaal in een taal. Het is zaak om je daar bewust van te zijn. In de Brainportregio, met zoveel NT2-leerlingen, ontkom je er simpelweg niet aan. Dat wil niet zeggen dat onderwijsprofessionals hun lessen helemaal moeten aanpassen. Het zit 'm ook in kleine dingen, zoals leerlingen toestaan om informatie in hun eigen taal op te zoeken of leerlingen van tevoren een woordenlijst mee te geven die zij thuis kunnen vertalen.'

Wat is jullie volgende stap op het gebied van meertaligheid?
'Binnenkort start bij Fontys de minor 'De basis voor intercultureel leren en werken', waar wij als school bij betrokken zijn. Door steeds kleine stapjes te zetten, blijven we groeien en komen we dichter bij ons einddoel: dat iedereen binnen het Stedelijk College Eindhoven taalbewust is.'

In bijlage 3 van dit whitepaper vind je vier lesmaterialen van Stedelijk College Eindhoven die gaan over meertaligheid in het onderwijs. Wil je in contact komen met Mara, mail dan naar mrooijmans@stedelijkcollege.nl.

9. Meer weten?

Ben je enthousiast geworden en wil je (nog beter) aan de slag met meertaligheid op de school waar je werkt? De tips op deze pagina kunnen je daarbij helpen. Relevante boeken vind je op de bronnenlijst van dit whitepaper.

Onderwijs

Training meertalige kleuters
In deze training leer je hoe je jouw klas tot een krachtige taalleeromgeving maakt voor meertalige kleuters. De training bestaat uit vier bijenkomsten en is gericht op leraren basisonderwijs.

Meer weten? Klik hier.

'Wil je professionaliseren? Kijk ook eens naar 'werkplaatsen intercultureel leren en werken', een professionaliseringstraject van Fontys en Trion Opleidingsscholen (met ondersteuning van Brainport). In drie kennissessies (thema's: cultureel responsief lesgeven, onderwijs met oog voor het meertalige repertoire van leerlingen en NT2) wordt toegewerkt naar het samen leren en ontwikkelen van kennis en expertise. De ontwikkelingsvraag van deelnemende scholen staat centraal.'

- Katinka de Croon, specialist gelijke onderwijskansen, meertaligheid, taal- en leesontwikkelend opleiden bij Fontys Hogeschool

Documenten

Teamgids voor meertaligheid.
Meertaligheid in het onderwijs reikt verder dan je eigen klasmuren. Verken met je team hoe je meertaligheid op school een plek geeft. Op de website van SLO vind je een praktische beschrijving voor de eerste bijeenkomst van je team, maar ook voor daaropvolgende bijeenkomsten.

Bekijk het document hier.

Handboek meertaligheid
Meertaligheid in het basisonderwijs - openresearch.amsterdam

Websites

Taalvriendelijke School
Scholen die meertaligheid omarmen kunnen zich aansluiten bij het netwerk Taalvriendelijke School (zie bijlage 1). Aangesloten scholen hebben toegang tot een online database met de nieuwste onderzoeksresultaten over meertalige onderwijsstrategieën, waaronder video's, webinars en lesplannen die ze onmiddellijk kunnen gebruiken. Docenten en medewerkers hebben de mogelijkheid om elkaar te ontmoeten tijdens Taalvriendelijke School-conferenties; informele bijeenkomsten om ideeën uit te wisselen en inspiratie op te doen.
Bezoek de website hier.

Babadada
Babadada is het grootste meertalige en visuele woordenboek ter wereld. Ze verkopen boeken, maar hebben ook een online database. Babadada maakt een nieuwe taal leren visueler en daardoor eenvoudiger en leuker. Taalliefhebbers uit alle hoeken van de wereld dragen voortdurend bij door nieuwe talen en dialecten toe te voegen.
Bezoek de website hier.

Prentenboeken in alle talen
Op deze website vind je audiovertalingen van prentenboeken in uiteenlopende talen: van Achterhoeks tot Mandarijn en van Oekraïens tot Zweeds. De prentenboeken en de audiovertalingen zijn inzetbaar voor het vergroten van verhaalbegrip en talenbewustzijn.
Bezoek de website hier.

SLO
Ben je op zoek naar informatie over meertaligheid, inspirerende lesideeën of interessante publicaties? Op deze themapagina lees je meer over meertaligheid en op welke manieren je het een plek kunt geven als leraar basisonderwijs of bij Nederlands en moderne vreemde talen in het voortgezet onderwijs. Ook vind je er informatie over het Fries en onderwijs aan nieuwkomers.

Bekijk de website hier.

In een taalbad verzuip je
Anderstaligen moeten ondergedompeld worden in het taalbad, maar waarom gaan er dan zoveel kopje-onder? Piet Van Avermaet en Stef Slembrouck gebruiken in dit artikel uit 2014 liever het beeld van het taalzwembad, waarin je tijd krijgt voor watergewenning, en af en toe aan de rand (de thuistaal) mag hangen om uit te rusten. Zo leer je zwemmen.

Lees het artikel, gepubliceerd in De Standaard, hier.

Video

De klas van juf Jelke
In enkele maanden tijd zetten de kleuters van juf Jelke grote stappen in hun taalontwikkeling. Jelke werkt dan ook hard aan een rijke taalomgeving in de klas. Ze krijgt daarvoor tips van taaldocent Marlies Algoet en prof. Piet Van Avermaet.

Bekijk de video hier.

Taal yn Byld
Taal yn Byld is een Fries project bedoeld voor de midden- en bovenbouw van het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. De insteek is het in beeld brengen van de eigen moedertaal, de eigen identiteit en het gesprek hierover (samen met ouders). Opgeteld zorgt dit voor waardering voor elkaars moedertalen en achtergronden. Op de website vind je een boekje, werkbladen in verschillende talen voor het houden van interviews en powerpoints.

Bekijk de website hier.

Hello in alle talen
Op Youtube vind je allerlei video's waarin in verschillende talen hallo wordt gezegd. Bijvoorbeeld het liedje 'Hello to all the children in the world'.

Luister het liedje hier.

Universiteit van Vlaanderen
Meertalige leerlingen doen het vaak niet goed op school. Is dat omdat ze meertalig zijn? Waarom kunnen ze blijkbaar ook slechter rekenen? Het debat over of kinderen enkel Nederlands mogen spreken op school, verloopt soms heel emotioneel. Onderwijssocioloog Orhan Agirdag zoekt met feiten en cijfers uit wat er aan de hand is.

Bekijk de video hier.

Toolbox

Meer kansen Met Meertaligheid (3M)
De toolbox van 3M richt zich op kinderen van 4 tot 12 jaar. Je vindt er lesactiviteiten en projecten rond talensensibilisering en meertalig leren. De toolbox wordt doorlopend aangevuld.

Bekijk de toolbox hier.

HLE Network
Heritage Language Education Network, het netwerk van moedertaalprogramma's in regio Eindhoven, ontwikkelde een toolbox over lezen in de thuistaal.
Bekijk de toolbox hier.

10. Bronnenlijst

Boeken

Talenbewust lesgeven
Aan de slag met talige diversiteit in het basisonderwijs
Joana Duarte, Mirjam Günther-van der Meij, Fauve De Backer, Carolien Frijns, Babs Gezelle Meerburg
Uitgeverij Coutinho, 2022

Meertaligheid en onderwijs
Visies en ervaringen op het gebied van meertaligheid
Orhan Agirdag, Ellen-Rose Kambel
Boom, 2018

Werk maken van gelijke kansen
Praktische inzichten uit onderzoek voor leraren basisonderwijs
Linda van den Bergh, Eddie Denessen, Monique Volman
Didactief onderzoek, 2020

Hoeveel talen spreek jij?
Wat je altijd al wilde weten over meertaligheid
Marinaella Orioni
SWP Uitgevers, 2019

De vliegtuigklas
Naar sterk taalonderwijs op de basisschool
Carolien Frijns
Pelckmans Pro, 2019

Links

https://www.skolo.org/nl/2018/10/22/meertaligheid-en-onderwijs-orhan-agirdag-over-witte-en-gekleurde-talen/

https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltm/article/view/1523

inauguratie_boek_joana_duarte.pdf (nhlstenden.com)

handreiking-ruimte-voor-nieuwe-talenten (poraad.nl)

Webversie openbare les Jantien Smit (1).pdf

Kansrijke aanpak: omgaan met meertaligheid | Onderwijskennis.

Taalsteun: meer dan een grabbelton - Tijdschrift Taal (tijdschrift-taal.nl)

https://hsnbundels.taalunie.org/bijdrage/2012-talensensibilisering-in-het-basisonderwijs-op-een-positieve-manier-omgaan-met-talen-in-de-klas/

https://openresearch.amsterdam/nl/page/98924/handboek-meertaligheid.pdf

11. Bijlagen

1. Richtlijnen van De Taalvriendelijke School

WAT WE NIET DOEN

- We verbieden of ontmoedigen het gebruik van andere talen op school niet.
- We bestraffen onze leerlingen niet als zij hun thuistalen op school gebruiken.
- We verbieden of ontmoedigen ouders niet om hun thuistalen te gebruiken op school.
- We adviseren ouders niet om thuis een andere taal te spreken met hun kinderen.
- We laten geen uitsluiting of pesten toe rondom talen, dialecten of accenten.

WAT WE DOEN ALS TAALVRIENDELIJKE SCHOOL

Als school

- We ontwikkelen samen een taalvriendelijk beleidsplan.
- We evalueren ons taalvriendelijk plan regelmatig en passen dit aan waar nodig.
- We hebben een taalcoördinator die let op de uitvoering van het taalvriendelijk beleidsplan.
- We bevorderen het systematisch inventariseren van de thuistalen van leerlingen.
- We maken de thuistalen van leerlingen zichtbaar op school.
- We zetten Taalmaatjes in voor leerlingen die dezelfde talen spreken.
- We hebben aandacht voor uitsluiting of pesten rondom talen, dialecten of accenten.
- We informeren de hele schoolgemeenschap over het belang van thuistalen.
- We werken als leerkrachten samen met ouders om het leren van de kinderen te ondersteunen.
- We faciliteren bijeenkomsten waar ouders hun thuistalen kunnen gebruiken.
- We faciliteren meertalige communicatie met ouders.
- We faciliteren naschoolse taalclubs.
- We zorgen dat er boeken in meerdere talen aanwezig zijn.
- Onze leerkrachten en staf zijn zich bewust van taal en leerstoornissen in relatie tot meertaligheid.

In de klas

- Onze leerkrachten zijn geïnformeerd over de rol van thuistalen bij het leren van andere talen.
- We bieden regelmatig nascholing aan om onze leerkrachten en staf te ondersteunen bij hun meertalige pedagogische benaderingen.
- We delen en reflecteren regelmatig gezamenlijk over onze aanpak en de materialen die we gebruiken.
- We reflecteren op onze eigen waarden en ideeën en zijn ons bewust van onze houding tegenover talen, culturele en etnische diversiteit.
- We bieden onze leerkrachten instrumenten voor zelf-evaluatie.
- We maken ruimte voor de thuistalen van de leerlingen als onderdeel van het leerproces.
- We moedigen alle leerlingen aan om hun hele taalrepertoire te ontwikkelen, inclusief dialecten en accenten.
- We bieden voor zover mogelijk instructie in de aanwezige thuistalen aan.
- Alle aanwezige thuistalen zijn zichtbaar in onze klaslokalen.
- We bevorderen schriftelijke, mondelinge, gebaren- en alle andere vormen van communicatie om inclusie te stimuleren.

2. Lesmaterialen van Kindcentrum Rijpelberg

Pre-teaching in de moedertaal

Les 1: Pre-teaching bij Nieuwsbegrip 1 (20 min)

Wie
Poolssprekende leerkracht

Doel
Voorkennis en (Poolse) woordkennis over het onderwerp dat centraal staat in de tekst van Nieuwsbegrip in het Pools activeren en aanbrengen.

Voorbereiding
- Oriënteer je op het onderwerp van de Nieuwsbegriptekst en lees de tekst
- Ga op zoek naar voorwerp(en), foto's en/of afbeelding(en) die bij het onderwerp passen en waarmee je het gesprek kunt openen.
- Zoek een filmpje bij het onderwerp dat ook met de ouders kan worden gedeeld (het filmpje van Nieuwsbegrip, een stukje uit het jeugdjournaal of een filmpje in het Pools)
- Zoek eventueel ook een tekst in het Pools over het onderwerp.

Fasen
Deze hele les mag in het Pools worden uitgevoerd.

1) Introduceer het onderwerp van de Nieuwsbegriptekst met behulp van voorwerpen en/of afbeeldingen. Ga over de materialen in gesprek. Stel de leerlingen vragen: wat zie je? Heb je dit al eens eerder gezien? Wanneer, waar, met wie? Wat vind je ervan?
2) Leg uit wat het verband is tussen het voorwerp / de afbeelding en het onderwerp van de leesles in de klas. Vertel zelf wat meer over het onderwerp. Leg de link met de eigen ervaringen en leefwereld van het kind. Zo breng je voorkennis aan. Verrijk dus de voorkennis die de kinderen in fase 1 laten zien met eigen inbreng. Vereenvoudig je taalgebruik niet. (+/- 10 min voor fase 1 en 2 samen).

3) Bekijk samen het filmpje óf lees samen de Poolse tekst. Zet het filmpje tijdens het kijken een aantal keren stop om dingen aan te wijzen en te benoemen en om begripsvragen te stellen. Geef eventueel nog wat meer informatie bij het filmpje, vooral bij zaken waarvan je weet dat ze in de tekst van Nieuwsbegrip zullen terugkomen. Als je de Poolse tekst leest, lees deze dan eerst een keer in z'n geheel voor en lees hem daarna samen nog eens. De tweede keer kun je tussendoor vragen stellen en begrip verhelderen. Gebruik zoveel mogelijk schooltaal bij het praten over de tekst. (+/- 10 min)

Les 2: Pre-teaching bij Nieuwsbegrip (20 min)

Wie
Poolssprekende leerkracht

Doel
Hoogfrequente en bij de leerling nog onbekende woorden uit de Nieuwsbegriptekst semantiseren (uitleggen, uitbeelden) en consolideren (inoefenen), met gebruikmaking van de thuistaal, om de leestekst toegankelijk te maken voor de leerlingen.

Voorbereiding
Selecteer woorden uit de Nieuwsbegriptekst die expliciet aangeleerd moeten worden. Selecteer woorden die:
- Vaak voorkomen
- (Vermoedelijk) nog onbekend zijn bij de leerlingen
- Cruciaal zijn voor het begrip van de tekst
- Terugkomen in de vragen en opdrachten bij de tekst (dit kan ook schooltaal uit de vragen en opdrachten zijn)

Zoek de Poolse vertaling bij de woorden en bedenk hoe je de woorden in het Pools kunt uitleggen, hoe je ze kunt uitbeelden en of je er een zin in het Pools mee kunt maken.

Denk na over een geschikte manier om de betekenis van deze woorden in een samenhangend geheel visueel te maken of te verwoorden. Denk daarbij aan een mindmap met woord en beeld, een tijdlijn, een stappenschema, een strip, een verhaal, etc. Het is belangrijk dat het verband tussen de woorden expliciet wordt gemaakt, zodat ze de woorden ook in zinsverband leren gebruiken. Ook is het belangrijk om beide talen (Pools en Nederlands) in de visualisatie op te nemen én de woorden te combineren met beeld. Hieronder een eentalig en een meertalig voorbeeld. Een uitwerking met meer tekst dan beeld, waarbij je soms in twee talen schrijft, is ook een goede optie.

Fasen
Tijdens de hele les mag Pools worden gebruikt. Noem meermaals de Poolse vertaling van de woorden uit de woordenlijst.

1) Grijp terug op de vorige pre-teaching. Haal kort de kennis op die vorige keer met het voorwerp/de afbeelding en het filmpje is geactiveerd en aangebracht. Herhaal dit in het Pools. Vul elkaar aan.
2) Leg de link tussen de belangrijkste concepten in het Pools en het Nederlands. Doe dit door het centrale onderwerp op te schrijven in het Pools en daar de Nederlandse benaming bij te zeggen en te schrijven. Maak vervolgens samen met de kinderen een visuele voorstelling van de woorden waarin de verbanden tussen de woorden én hun betekenis expliciet wordt gemaakt. Benoem eerst de Poolse woorden en laat de kinderen meedenken over de vertaling ervan in het Nederlands. Noteer beide. Probeer tijdens het visualiseren zowel in het Pools als in het Nederlands zinnen te maken met de woorden.
3) Laat de kinderen de visualisatie meenemen naar de klas als geheugensteuntje.

Voorbewerken met ouders (+/- 10 min)

Wie
Ouder(s)/verzorger(s), met Poolse leerkracht als contactpersoon

Doel
De kinderen activeren voorkennis en (Poolse) woordkennis rond een actueel onderwerp uit de leesles in een veilige setting met een ouder, waardoor de ouderbetrokkenheid thuis wordt vergroot en de Poolse woordenschat wordt aangesproken en vergroot voor zowel de ouder als het kind.

Planning
Deze activiteit kan op elk willekeurig moment in de dagen voorafgaand aan de les Nieuwsbegrip in de reguliere klas worden ingepland en kan thuis worden uitgevoerd.

Taken voor de Poolse leerkracht
Zoek een geschikt filmpje bij de Nieuwsbegriptekst dat naar de ouders kan worden gestuurd. Dat kan het filmpje van de Nieuwsbegriples zijn of een fragment uit het Jeugdjournaal of een Pools filmpje over hetzelfde onderwerp. Het filmpje moet aansluiten bij het onderwerp van Nieuwsbegrip. De belangrijkste concepten uit de les moeten erin terugkomen, maar het hoeft dus niet per se precies het filmpje van de les te zijn. Heb je geen filmpje, dan kan een fotoreeks of praatplaat ook.
- Stel een bericht op naar de ouders waarin je uitlegt dat hun hulp wordt gevraagd bij het voorbereiden van de leesles. Benadruk dat de school het belangrijk vindt dat de kinderen met een andere thuistaal zich ook in deze taal ontwikkelen, omdat uit onderzoek blijkt dat hoe beter ze hun thuistaal beheersen, hoe gemakkelijker ze ook het Nederlands zullen leren. De school wil dan ook in het onderwijs expliciet de koppeling tussen de verschillende talen maken.
- Stuur de link naar een filmpje mee met het bericht.
- Vraag de ouders het filmpje met het kind samen te bekijken en er samen in het Pools over te praten. Leg uit dat het niet nodig is dat de ouders alle Nederlandse tekst begrijpen en dat het ook niet nodig is om er in het Nederlands over te praten. Zet het filmpje tijdens het kijken gerust een aantal keren stop om er langer over te kunnen doorpraten. Het gesprek over de inhoud in het Pools is het belangrijkste.

Ondersteuning (scaffolding) bij verwerkingsles in de klas (+/- 30 min)

Wie
Poolse leerkracht in de klas.

Doel
De leerlingen krijgen ondersteuning bij het uitvoeren van de verwerkingsopdrachten bij de tekst van Nieuwsbegrip, zodat zij deze zo optimaal mogelijk kunnen uitvoeren.

Planning
Deze activiteit vindt plaats op het moment dat de laatste les Nieuwsbegrip van de week in de klas wordt gegeven.
Leerkrachthandelen van de Poolse leerkracht De Poolse leerkracht biedt ondersteuning bij de uitvoering van de verwerkingsopdrachten bij de tekst in de klas. Die ondersteuning kan verschillende vormen aannemen:
- Samen de opdracht goed lezen, begrippen en schooltaal verhelderen en daarbij eventueel vertalen naar het Pools.
- In het Pools sparren met de kinderen over de aanpak van een vraag/opdracht en leesstrategieën aanreiken (waarna ze de vraag/opdracht in het Nederlands kunnen maken).
- Terugverwijzen naar de visualisatie die eerder buiten de les is gemaakt.
- De leerlingen aanmoedigen om hun volledige taalrepertoire te benutten (Pools-Nederlands) en steeds te switchen tussen de talen.

3. Lesmaterialen van Stedelijk College Eindhoven

Vak Nederlands

TITEL	LEENWOORDEN
DOELSTELLING	De leerlingen kunnen aan het einde van de les in hun eigen woorden aangeven wat een leenwoord is. Ook kunnen de leerlingen verschillende voorbeelden noemen van leenwoorden uit hun eigen moedertaal.
GROEP(EN)	Brugklas of afhankelijk van duo-les met geschiedenis
DUUR	50 minuten
LINK MET CURRICULUM	Leenwoorden, taalbeschouwing, spreekvaardigheid
TALEN	Nederlands, moedertalen van leerlingen
LINK MET FREPA	Intercultural approach + integrated didactic approach
VAARDIGHEDEN	Luisteren, lezen, spreken, schrijven
THEORETISCHE ONDERBOUWING	Translanguaging, taalbewustzijn, taalvergelijking
BESCHRIJVING ACTIVITEIT	Voorbeelden van leenwoorden staan op het bord. Docent vraagt wat de overeenkomst is tussen deze woorden. • Link wordt gelegd tussen deze les en de les van geschiedenis. Taal wordt beïnvloed door de geschiedenis. Op welke gebieden zal je dat nog meer terugzien? Waar wordt taal nog meer door beïnvloed? • Leerlingen nemen hun eigen moedertaal en ze gaan op zoek naar woorden die nu gebruikt worden in het Nederlands. • Resultaten worden met de klas gedeeld. Docent maakt hier een overzicht van op het bord. • Klassikaal filmpje https://youtu.be/tJJBQisgMr8 bekijken • Docent legt uit dat dat sommige mensen het vervelend vinden dat er zoveel woorden uit het Engels in onze taal terecht komen. • Leerlingen gaan op zoek naar argumenten waarom het goed is om woorden over te nemen en ze gaan op zoek naar argumenten waarom je dat niet zou willen. Eventueel een soort discussie hierover met de leerlingen starten.
MATERIALEN	• https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/taal/156080-woorden-die-we-leenden-uit-andere-talen.html • https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/taal/195280-nederlands-franse-latijnse-duitse-en-engelse-leenwoorden.html • https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/taal/157825-engelse-leenwoorden-verrijken-het-nederlands.html • https://www.trouw.nl/nieuws/stop-verengelsing-van-taal~bf6d2682/?referer=https%3A%2F%2Fwww.bing.com%2Fsearch%3Fq%3Dstop%2Bengelse%2Bleenwoorden%2Bin%2Bhet%2Bnederlands%26form%3DEDGEAR%26qs%3DPF%26cvid%3Dcb5b6cbd84af452388f8ac7ba8495510%26cc%3DNL%26setlang%3Dnl-NL%26DAF0%3D1 • https://www.neerlandistiek.nl/2017/10/het-nederlands-heeft-al-genoeg-woorden/

Vak Geschiedenis

TITEL	NEDERLANDS-INDIË (+ LEENWOORDEN)
DOELSTELLING	De leerlingen kunnen aan het einde van de les in hun eigen woorden aangeven hoe woorden uit het Indonesisch in het Nederlands zijn terechtgekomen en andersom. Ook kunnen de leerlingen in hun eigen woorden aangeven hoe woorden uit hun moedertaal in andere talen terecht zijn gekomen en andersom.
GROEP(EN)	Waar Nederlands-Indië op het programma staat
DUUR	50 minuten
LINK MET CURRICULUM	Nederlands-Indië, leenwoorden, taalbeschouwing, invloed van de geschiedenis op taal
TALEN	Nederlands, Indonesisch, moedertalen van leerlingen
LINK MET FREPA	Intercultural approach + integrated didactic approach
VAARDIGHEDEN	Luisteren, lezen, spreken, schrijven
THEORETISCHE ONDERBOUWING	Translanguaging, taalbewustzijn, taalvergelijking
BESCHRIJVING ACTIVITEIT	• Docent geeft uitleg die hoort bij het onderwerp Nederlands-Indië • Eventueel worden de daarbij behorende opdrachten behandeld • De docent bespreekt wat je van die geschiedenis terugziet in het hedendaagse leven, bijvoorbeeld excuses van de koning, maar ook Indonesische woorden in het Nederlands • Daarbij bespreken welke woorden uit het Indonesisch komen die we nu in het Nederlands gebruiken • Zie je zo'n verschijnsel (woorden overnemen) ook bij andere talen? Is daar een verklaring voor te geven vanuit de geschiedenis? • Leerlingen nemen hun eigen moedertaal en ze gaan op zoek naar woorden die nu gebruikt worden in het Nederlands en die voldoen aan zo'n verklaring waarbij je dus een koppeling kan maken met de geschiedenis. Je zou eventueel een andere taal als voorbeeld kunnen nemen en die klassikaal bespreken. Informatie die ze opzoeken, mogen ze in hun eigen voorkeurstaal opzoeken. • De leerlingen presenteren datgene wat ze gevonden hebben in het Nederlands aan de rest van de klas. • Eventueel kan je als docent een aantal woorden nemen die overgenomen zijn uit een andere taal waarbij je een koppeling kan maken met een periode uit de geschiedenis. De leerlingen moeten op zoek naar de taal waar deze woorden uit afkomstig zijn en ze moeten kunnen aangeven hoe deze woorden in het Nederlands terecht zijn gekomen, dus welke periode uit de geschiedenis is hieraan gekoppeld.
MATERIALEN	• https://isgeschiedenis.nl/longreads/handel-in-woorden • https://historiek.net/top-50-arabische-woorden-in-het-nederlands/63173/ • https://historiek.net/top-50-jiddische-woorden-in-het-nederlands/60629/

Vak Scheikunde

TITEL	PERODIEK SYSTEEM
DOELSTELLING	De leerlingen kunnen aan het einde van de les in hun eigen woorden vertellen uit welke talen de afkortingen uit het periodiek systeem afkomstig zijn.
GROEP(EN)	3e klas
DUUR	50 minuten
LINK MET CURRICULUM	Periodiek systeem
TALEN	Verschillende talen in ieder geval Nederlands
LINK MET FREPA	Integrated didactic approach
VAARDIGHEDEN	Luisteren, lezen, spreken, schrijven
THEORETISCHE ONDERBOUWING	Translanguaging, taalbewustzijn, taalvergelijking
BESCHRIJVING ACTIVITEIT	• Docent geeft uitleg over het periodiek systeem. • Leerlingen werken in tweetallen. • Ieder tweetal krijgt een groep binnen het perodiek systeem aangewezen. • Ze proberen van de afkortingen uit hun groep te achterhalen uit welke taal die afkorting afkomstig is. Deze informatie mogen ze eventueel in hun voorkeurstaal opzoeken. • Daarnaast bekijken de tweetallen de eigenschappen van de elementen in hun groep. Ze proberen daar de verschillende en de overeenkomsten te vinden. • De leerlingen maken thuis een filmpje waarin de informatie over hun groep wordt gepresenteerd. De leerlingen zijn vrij in de vorm die ze kiezen voor hun filmpje, zolang de informatie uit de opdracht daarin maar terug naar voren komt. • De volgende les worden de verschillende filmpjes bekeken. • Tijdens het bekijken van de filmpjes krijgen zij een bingokaart van hun docent. Daarop staan verschillende sleutelbegrippen die terugkomen in de filmpjes. Horen zij een van hun sleutelbegrippen in een van de filmpjes, dan mogen zij die wegstrepen. • Degene die als eerste de kaart vol heeft, wint.
MATERIALEN	• https://periodieksysteem.com/

